

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Наукові записки

*Серія
педагогічні та історичні науки*

Випуск CIV

(104)

Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2012

Гончаренко Л. П. ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОЛФОНІЧНИХ ТВОРІВ Й. С. БАХА	72
Дармостук О. В. ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ УЧНІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	78
Іванова Л. І. РЕТРОСПЕКТИВА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ З ВІДХИЛЕННЯМИ У СТАНІ ЗДОРОВ'Я ТА ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ЦЬОЇ РОБОТИ	82
Козир А. В. ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН ЯК БАГАТОАСПЕКТНЕ ПЕДАГОГІЧНЕ ЯВИЩЕ	89
Комісаренко О. ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКОТЕРАПІЇ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ	97
Копусь О. А. ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ-ФІЛОЛОГІВ	102
Короткова Ю. М. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	111
Куненко Л. О. МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ВИКОНАВСТВО АНТИЧНОЇ ГРЕЦІЇ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ	115
Лаврухіна Т. В. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТЬОГО АВІАЦІЙНОГО ДИСПЕТЧЕРА	124
Лагодинський О. С. КОМУНІКАТИВНІ ОСНОВИ АНГЛОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ВОЄННО-ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ	132
Лісковацька Х. М. ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА ХАРКІВЩИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	140

Ли Данься ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО КОНЦЕРТА В ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЯ МУЗИКИ	147
Лебедева А. В. СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВПЛИВ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ МИСТЕЦТВ НА ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ	153
Ляшко Л. І. РОЗВИТОК ІНТЕРЕСУ В УЧНІВ ДО ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	158
Макаренко Л. Л. СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	163
Морозова О. О. ХАРАКТЕРИСТИКА СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ	170
Притуленко І. В. ВІЗУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ "ЛОГІКА" СТУДЕНТАМИ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	176
Скиба М. М., Половина І. П. ЗНАЧЕННЯ ПОЗАУРОЧНОЇ І ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ	183
Софроній З. В. ХУДОЖНО-ОБРАЗНИЙ АНАЛІЗ ВИКОНАВСЬКОГО ОБРАЗУ ХОРОВОГО ТВОРУ	190
Стеценко В. П. ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У МЕТОДИЧНІЙ СПАДЩИНІ Т. Ф. БУГАЙКО	196
Уварова С. Г. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ У ГАЛУЗІ ГЛИБИННОЇ ПСИХОЛОГІЇ	205
Усачов Ю. О. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ФІТНЕС-КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	212

Запропонована форма візуалізації навчального матеріалу, як свідчить наш досвід, дає змогу підвищити ефективність засвоєння системи логічних понять, наочно уявити зв'язки і відношення між ними.

Внаслідок вивчення дисципліни "Логіка" з використанням структурно-змістових схем студент:

– знає специфіку логіки як науки, її структуру, функції, основні теоретичні положення курсу, що характеризують і форми, і закономірності мислення, основні логічні символи, правила оперування поняттями, побудови суджень, умовиводів, доведення і спростування аргументації;

– вміє інтегрувати поняття в судження, із суджень формувати умовиводи, дотримуватись законів і правил логічного міркування, послідовно викладати знання, мислити чітко, системно, висловлюючись однозначно, логічно запитувати і відповідати, аргументувати свою думку, виявляти логічні помилки, протистояти спробам ввести в оману;

– набуває навички, застосовуючи логічні прийоми, операції, закони на практиці, аналізувати явища і процеси, пов'язані з педагогічною діяльністю, використовувати логіку для захисту своїх поглядів, проведення наукових досліджень, прийняття управлінських рішень тощо.

Ці завдання переважно вирішуються в процесі засвоєння лекційного курсу і опрацювання питань, що виносяться на семінарські заняття, а також під час самостійної й індивідуальної роботи.

Висновки. Розглянута форма наочного представлення знань дає можливість складати структурно-змістові схеми й поняття дисципліни "Логіка" за різними темами, розділами, пунктами.

Використання структурно-змістових схем сприяє систематизації знань студентів, кращому запам'ятовуванню ними навчального матеріалу.

У зв'язку з універсальністю, запропонований спосіб систематизації та візуалізації навчального матеріалу може бути використаний при вивченні інших навчальних дисциплін.

Використана література:

1. Апатова Н. В. Использование структурно-логических схем в математической подготовке специалистов агротехнологических специальностей / Н. В. Апатова, Е. Л. Сидоренко-Николашина // Вестник СевГУ. – Вып. 79 : Педагогика : сб. науч. тр. – Севастополь : Изд-во СевНТУ, 2007. – С. 88-96.
2. Кулавец А. Методическая система профессиональной деятельности преподавания физики в техническом вузе / А. Кулавец // Alma mater. – 2003. – № 4. – С. 19-23.
3. Латинський В. В. Навчальне середовище нового покоління та його складові / В. В. Латинський // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – № 6 (13). – С. 26-32.
4. Лебедева И. П. Математические модели как средство обучения / И. П. Лебедева // Педагогика. – 2004. – № 2. – С. 11-19.
5. Пономарьова Г. Ф. Логіка : підручник. / Г. Ф. Пономарьова, Л. О. Петриченко, А. А. Харківська, М. С. Юрченко, Т. В. Отрошко ; за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової. – Харків : ХНПУ, 2009. – 316 с.
6. Фридман Л. М. Наглядность и моделирование в обучении / Л. М. Фридман. – М. : Знание, 1984. – 80 с.

ПРИТУЛЕНКО И. В. Визуализация учебного материала в процессе изучения дисциплины "Логика" студентами юридических специальностей.

В статье рассмотрены особенности формирования ключевых понятий курса "Логика" с визуализацией учебного материала в виде структурно-содержательных схем для студентов юридических специальностей.

Автор доказывает, что в результате изучения дисциплины "Логика" с использованием структурно-содержательных схем студент сможет интегрировать понятия в суждения, из суждений формировать умозаключения и приобретет навыки, применяя логические приемы, операции, законы на практике, анализировать явления и процессы, связанные с педагогической деятельностью.

Ключевые слова: дисциплина "Логика", структурно-содержательные схемы, современные технические средства, студенты юридических специальностей.

PRITULENKO I. Visualization of educational material in the discipline "Logic" by students of legal specialties.

In the article deals with peculiarities of the key concepts of the course "Logic" with the visualization of educational material in the form of structurally informative diagrams for students of legal specialties.

The author argues that as a result of the discipline "Logic" with the use of structurally informative diagrams student will be able to integrate concepts in judgments from propositions to form inferences and gain the skills, using logical methods, operations, laws, in practice, to analyze the phenomena and processes associated with teaching activities.

Keywords: discipline "Logic", structurally informative diagrams, modern technology, students of legal specialties.

Скиба М. М., Половина І. П.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ЗНАЧЕННЯ ПОЗАУРОЧНОЇ І ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

У статті уточнено й узагальнено роль позаурочної та позакласної роботи для екологічної освіти і виховання школярів. Наведені приклади конкретних форм позаурочних занять, що сприяють формуванню екологічної культури та свідомості учнів.

Ключові слова: позаурочна і позакласна робота, екологічна освіта, екологічне виховання школярів.

Одним із пріоритетів, визначених Національною доктриною розвитку освіти, є виховання свідомого громадянина, формування у молоді духовності, моральної, трудової та екологічної культури [8, с. 1]. Формування екологічної культури та свідомості школярів є метою сучасної екологічної освіти та виховання. Для досягнення цієї мети в учнів слід насамперед розвивати систему знань, вмінь та навичок, пов'язаних зі збереженням довкілля.

На сучасному етапі розвитку суспільства наукою накопичений значний матеріал в галузі екологічної освіти і виховання. Аналіз праць філософів

(П. Алексєєва, В. Андрущенко, Е. Гіусова, А. Горєлова, М. Дробноход, В. Крисаченка та ін.) та педагогів (А. Захлебного, Б. Всесвятського, А. Степанюк, Г. Пустовіта, Н. Пустовіт, В. Вербицького, О. Пруцакової та ін.) свідчить про актуальність та увагу до цієї проблеми, що була предметом дослідження науковців та педагогів впродовж багатьох десятиліть. Великі можливості у виробленні у школярів свідомого ставлення до природи, розвитку інтересу до навчання та дослідницької діяльності, формуванні практичних вмінь і навичок, у здійсненні екологічного виховання закладені у позаурочній та позакласній роботі з екології. Значну увагу висвітленню місця позакласної роботи в шкільній практиці в цілому та навчанні біології зокрема приділяють О. Глушаєва [2], О. Гончар [3], А. Захлебний та І. Суравегіна [6], О. Казакова [7], І. Мороз і Н. Грицай [4], Д. Трайтак [10]. Потребує уточнення й узагальнення роль позаурочної та позакласної роботи в екологічній освіті та вихованні школярів, що і є завданням цієї статті.

Позаурочна робота є обов'язковою для всіх учнів. Вона може виконуватися в куточку живої природи, в кабінеті, на пришкольній навчально-дослідній ділянці та на природі. Для її проведення потрібні певні рослини, спеціальні прилади та обладнання.

Необхідність організації позаурочних робіт учнів з екології пов'язана з тим, що багато довготривалих спостережень виходить за рамки уроку. У деяких випадках проведення тих чи інших робіт неможливе через недостатню кількість приладів і матеріалів, велику кількість учнів в класі тощо. Впродовж року кожний учень повинен виконувати хоча б 1-2 роботи. Позаурочні роботи відрізняються від домашніх тим, що вони різноманітніші, складніші, потребують певного обладнання, постійного керівництва й контролю з боку вчителя, враховують можливість учнів та пропускну здатність куточка живої природи і кабінету [5]. Позаурочна робота вчить дітей працювати самостійно, ставити досліді, проводити спостереження, розвиває інтерес до навчального предмета.

При тривалих позаурочних роботах вчитель систематично спостерігає за їх ходом, щоб допомагати учням, а також контролювати якість виконання завдань. Завдяки цьому вчитель може не тільки демонструвати кінцеві результати дослідів, а й включати у повідомлення нового матеріалу пояснення учнів про проведені ними досліді.

Позаурочні роботи з екології в кабінеті та куточку живої природи включають досліді і спостереження з вивчення поведінки тварин, пристосування організмів до умов середовища та впливу екологічних факторів на рослинні і тваринні організми, вивчення біоценозу. Пристосування організмів до різного середовища легко простежується під час догляду за кімнатними рослинами. Кактуси, монстери, пеларгонії, традесканції, бегонії дають можливість виявити вплив різних факторів (світла, вологи, ґрунту) на рослину. Можна також підібрати в природі рослини із засушливих, вологих, затінених і сонячних місць для вивчення режиму їх освітлення. Рекомендується дослід із створення біоценозу в

акваріумі, який заселяють елодеєю, ряскою, гідрами, молюсками, рибами та іншими водними рослинами і тваринами. Дослідження біоценотичних зв'язків між організмами в акваріумі допоможе вивченню біоценозу в природі. Спостереження за мешканцями тераріуму (жаби, ящірки, вужі) ознайомить учнів з пристосуваннями тварин до існування в певному середовищі. Цікавими є спостереження за поведінкою тварин, виробленням у них умовних рефлексів. Це можна продемонструвати на прикладі спостережень за птахами (канарками, папугами, голубами), рибами у куточку живої природи та на прикладі зимової годівлі синиць, горобців тощо.

Цікавими є досліді в світловій камері з вивчення впливу довжини дня на розвиток рослин (рослини короткого дня – хризантема, айстра, просо, помідори; довгого – овес, пшениця, редиска, морква), досліді з гідропоніки. Пристосування до умов існування можна спостерігати у комах, риб. Учні виконують також завдання в природі. Здебільшого вони полягають у зборі і виготовленні колекцій і гербаріїв, що ілюструють пристосування рослин і тварин до життя в різних умовах. Це також можуть бути гербарії рослин, що представляють різні біоценози – ліс, луку, водойму тощо. Можна оформити біологічні таблиці, що дають поняття про різні біоценози і представляють різні яруси. Рослини і тварини слід збирати з врахуванням вимоги охорони природи, доцільно навчити учнів також правильно збирати, висушувати об'єкти та прикріплювати і підписувати їх [1]. З метою збереження природи збирання та гербаризацію об'єктів можна замінити фото- та відеозйомкою.

Особливе місце серед позаурочних робіт у природі мають систематичні фенологічні спостереження учнів 5-8 класів. Учні записують у щоденнику ознаки сезонних змін в природі. Варто запропонувати школярам графік чергування спостерігачів. З ранньоквітучих і пізньоквітучих рослин, а також з різнобарвних осінніх листків можна робити виставки. Проте захоплюватись цим не варто, а натомість запропонувати фотовиставки. Фенологічні спостереження в рослинному і тваринному світі пов'язуються зі станом погоди. У школі проводяться елементарні метеорологічні спостереження, кожного місяця робляться зведення погоди з побудовою графіків. Фенологічні спостереження можна проводити паралельно з постановкою дослідів у куточку живої природи і на пришкольній ділянці. Дані спостережень і результати дослідів зіставляють і роблять висновки.

Завдяки педагогічно правильній організації навчально-дослідної ділянки розкриваються можливості для проведення на ній позаурочних робіт екологічного спрямування. Пришкольня навчально-дослідна ділянка – це лабораторія під відкритим небом для уроків, практичних занять, дослідів і спостережень, натуральний наочний посібник і джерело демонстраційного та роздаткового матеріалу. На пришкольній ділянці учні вчать ся по справжньому не тільки охороняти природу, а й відтворювати її, набувають практичних вмінь і навичок використання знань у вирішенні практичних завдань, тобто зв'язку теорії з практикою.

Дуже важливо поєднувати індивідуальну роботу з колективною. Учні

повинні оволодіти методикою і технікою постановки досліду. У результаті цього в них виробляються навички, необхідні не тільки в сільському господарстві, але й при будь-якому точному спостереженні та експерименті. Нагадаємо вимоги до постановки польового досліду:

- Складають план дослідного майданчика, на якому відображають розташування ділянок, їх розміри, нумерацію, відстань від інших об'єктів і відношення до сторін горизонту. Ділянки повинні бути рівні між собою, прямокутні, з однорідними ґрунтами, розташованими на деякій відстані від будівель, каналів. Ділянки розбивають за допомогою шнурів зі стовпчиками.

- Навколо ділянок з посівами льону і зернових роблять захисні смуги 0,25 – 0,50 см з тих же рослин, тому що краї ділянок часто витоптуються. Під час підрахунку урожаю спочатку точно відмірюють захисні смуги, збирають з них рослини, облік проводять тільки з основної ділянки.

- Під дослід відводять дві ділянки: дослідну і контрольну. На цих ділянках повинні бути однакові умови, крім однієї, вплив якої вивчається.

- Дослід повторюють на двох ділянках однакового розміру, закладають одночасно. Це роблять на випадок захисту від шкідників, загибелі урожаю, а також з метою точності проведення досліду.

- Для обліку з великих ділянок виділяють пробний сніг, який складають з рослин, взятих порівну з кожного снопа ділянки. Пробний сніг зважують, висушують, обмолочують, зважують окремо соломі та зерно, роблять перерахунки урожаю на цілу ділянку і гектар.

- Можливий облік на корені, коли за допомогою квадратної рами вираховують, наприклад, скільки довгих, коротких рослин на 1 м², вираховують середню висоту, середню кількість насінин або середню довжину колоска.

Під час росту рослин через кожні 10 днів роблять спостереження і заміри на контрольних і дослідних ділянках. Дані заносять до таблиці [1].

Досліди, необхідні для демонстрування в 11-му класі, закладаються учнями на початку 10-го класу. Результати виконання дослідів на ділянці фіксують в щоденниках, гербаріях, колекціях, фотознімках, що разом з рослинами, які переносять у куточок живої природи, складають цінний дидактичний матеріал для уроків.

Правильно виконані досліді і спостереження знайомлять учнів з методами і прийомами дослідницької роботи, розвивають інтерес до дослідництва, вміння планувати роботу, фіксувати її результати, аналізувати і робити висновки, працювати з літературою, чітко і старанно виконувати завдання. Слід вимагати від учнів чистоти, точності і краси виконання роботи.

Після завершення весняних робіт доцільно провести колективний огляд ділянок, при цьому оцінюється якість проведення робіт. Восени можна провести своєрідні виставки результатів робіт на ділянці, результати дослідів оформити у вигляді гербарних таблиць, колекцій, натуральних об'єктів, які можна використовувати на уроках як наочні посібники. Наприклад, пристосування організмів можна відображати на біологічних

таблицях "Рослини-ксерофіти", "Рослини вологих місць".

На пришкільній ділянці з учнями можна проводити такі досліді з екології:

- Вплив різних добрив, вологості, світла на ріст і розвиток рослин.

- Вивчення явищ фотоперіодизму (потреба у певному співвідношенні світлого і темного періодів доби для нормального росту і розвитку рослин).

- Ознайомлення з біологічним годинником – спостереження за змінами під впливом освітлення протягом дня.

- Проведення спостережень за станом рослин у куточку дикої флори з метою встановлення взаємовідношень між рослинами різних видів, чисельністю та її коливанням протягом вегетаційного періоду, пристосованість особин до спільного життя [5].

До позаурочних робіт належать також передбачені програмою літні завдання. Так, програмою з біології (2006 р.) рекомендовані практичні завдання екологічного спрямування: фенологічні спостереження за ростом і розвитком рослин у природі, на дослідній ділянці, у полі; догляд за рослинами, виявлення ушкоджень рослин тваринами, грибами, впливу людини на рослини, участь у заходах з охорони природи; висаджування і вирощування рослин на схилах, пустищах, вирощування рідкісних рослин (7 кл.); спостереження за поведінкою домашніх тварин, диких тварин у природі, участь у заходах з охорони природи, складання колекції комах – шкідників саду і городу, розпізнавання найпоширеніших шкідників (8 кл.) [9].

Значні можливості для екологічної освіти і виховання школярів мають **позакласні заняття** – форма організації добровільної роботи учнів поза уроками під керівництвом вчителя для прояву їх пізнавальних інтересів і творчої самодіяльності з метою розширення і доповнення шкільної програми. Позакласна форма занять відкриває широкі можливості як для прояву педагогічної творчої ініціативи вчителя, так і для різноманітної пізнавальної самодіяльності учнів, і головне – їх виховання. Визначаючи зміст позакласної роботи, вчитель виходить із таких принципів, як зв'язок з життям, з проблемами, які вирішує держава в цілому і місто чи село зокрема; зв'язок з програмовим матеріалом; відповідність змісту позакласної роботи віку учнів, особливостям їх розумового розвитку та інтересів.

Позакласна робота не повинна дублювати та повторювати навчальну програму. Зміст позакласної роботи має бути розвитком, поглибленням того матеріалу, що вивчається на уроці. Позакласна робота доповнює урок, оскільки її зміст може бути розгорнутим на основі вивчення життя людини в єдності з екологічними системами.

В основу позакласної роботи з екології повинен бути закладений краєзнавчий принцип вивчення і охорони природи, в той час, коли на уроці ці питання вивчаються на всіх рівнях: місцевому, державному і глобальному. У цьому полягає взаємне доповнення екологічної освіти на уроці і в позакласній роботі. Цілеспрямоване вивчення в позакласній роботі екологічної ситуації, що склалася на території рідного краю, допомагає

учням засвоювати моральні норми ставлення до природи, які містять як повагу до норм заборон (не завдавати шкоди тваринам, не забруднювати природу і т. д.), так як і до норм, пов'язаних з позицією непримиренності до будь-яких проявів антигромадянської поведінки в навколишньому середовищі: браконьєрству, розкраданню природних багатств, руйнуванню середовища.

Дослідження школярами реального життя в процесі позакласної роботи, екологічне краєзнавство дають матеріал для обговорення різноманітних життєвих ситуацій в природному середовищі, особливо поведінки людей, де результат не відповідає бажаному. Це дає змогу учням робити висновки на майбутнє, змінювати цілі своєї діяльності, приймати рішення відповідно до переконань. В умовах міста чи села екологічні проблеми проявляються в конкретному різноманітті, дозволяючи школяреві не тільки усвідомити, але й відчутти екологічну небезпеку, впевнитись в необхідності особистої участі в справі охорони природи.

Потрапляючи в реальну чи навчальну ситуацію, де потрібно приймати екологічно правильне рішення, учень має відносну свободу вибору, який залежить від рівня його культури, цілей і мотивів його діяльності. У кожній конкретній ситуації дитина набуває відповідальності за своє рішення. Відповідальність проявляється у випадку, коли учень здатен узгоджувати особисті інтереси з громадськими.

Вивчаючи навколишнє середовище на позакласних заняттях, діти на основі життєвих вражень про взаємозв'язок людини з природою дають обґрунтування доцільності норм і правил поведінки в природному середовищі. І навпаки, відомі їм норми і відносини зіставляють з реальною екологічною ситуацією, переконуючись в їх доцільності і необхідності. Позакласна робота створює умови для набуття досвіду прийняття екологічних рішень на основі отриманих знань і згідно із сформованими ціннісними підходами і орієнтаціями: де і як прокласти екологічну стежку, обладнати стоянку; як ходити по луці, лісі, як ставитись до їх мешканців, як поводити себе в природі під час зустрічі з дикою твариною.

Велике значення позакласної роботи у залученні школярів до самостійної роботи, яку вони можуть проводити згідно з тією швидкістю засвоєння, яка їм найбільше притаманна, що робить продуктивнішим процес становлення особистості. При цьому учень може звернутися до експерименту, короткочасного і довготривалого спостереження, дослідження зв'язку людини з природою протягом тривалого терміну з фіксацією на фотознімках, в рисунках, схемах та інших документах. Все це робить дослідження природного середовища і його охорони захопливим, привабливим та цікавим. Під час позакласної роботи вчитель має великі можливості для організації дискусії та обговорень екологічних проблем, котрі виконують інтегративну роль у навчанні.

Щоб зіставити і оцінити різні погляди, побачити протиріччя, сприйняти як реальну дійсність, потрібна мобілізація знань про різні боки взаємодії суспільства і природи, особистих вражень і переживань. Ці вміння

посилюють оціночні та мотиваційні процеси і відповідно сприяють моральному розвитку особистості. Предметом обговорення на позакласних заняттях можуть бути проблеми, що виражають зв'язки людини і природи. Школярі з цікавістю ставляться до обговорення протиріч і проблем, з азартом шукають вихід із становища. При цьому багато з них, прагнучи розв'язати проблему, звертаються до вивчення спеціальної літератури, що розширює світогляд і формує професійні інтереси.

Отже, позаурочні роботи в кабінеті, куточку живої природи, в природі, на пришкольній ділянці дають цікавий матеріал для вивчення на уроках, виробляють вміння і навички самостійної роботи, розвивають інтерес до природи. Для виконання таких робіт учні звертаються до додаткової спеціальної літератури, енциклопедій, що виробляє потребу в поглибленні знань. Позаурочна та позакласна робота з екології сприяють розвитку інтересу до навчання та дослідницької діяльності, формуванню екологічної культури та свідомості школярів. Вони повинні бути тісно пов'язані з життям, з проблемами, які вирішує держава в цілому і місто чи село зокрема, з програмовим матеріалом, їх зміст має відповідати віку учнів, особливостям їх розумового розвитку та інтересів.

Використана література:

1. Верзілін М. М. Загальна методика викладання біології / М. М. Верзілін, В. М. Корсунська. – М. : Педагогіка, 1980. – С. 292-332.
2. Глушаєва О. Екологічна робота на уроках і в позаурочних час / О. Глушаєва // Хімія. Біологія. – 2003. – № 60. – С. 7-10.
3. Гончар О. Д. Розвиток інтересу учнів до вивчення біології в позакласній роботі: навчальний посібник / О. Д. Гончар. – К. : КДП, 1987. – 84 с.
4. Мороз І. В. Позакласна робота з біології: навчальний посібник / І. В. Мороз, Н. Б. Грицай. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 272 с.
5. Загальна методика навчання біології / І. В. Мороз, А. В. Степанюк, О. Д. Гончар та ін. – К. : Либідь, 2007. – С. 406-458.
6. Захлебный А. Н. Экологическое образование школьников во внеклассной работе / А. Н. Захлебный, И. Т. Суравегина. – М. : Просвещение, 1984. – 160 с.
7. Казакова О. В. Внеклассные занятия по биологии / О. В. Казакова. – М. : Издательство АПН РСФСР, 1961. – 64 с.
8. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – № 26. – С. 1.
9. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Біологія 7-11 класи. – Київ-Ірпінь: Перун, 2006. – 85 с.
10. Трайтак Д. И. Как сделать интересной внеклассную работу по экологии / Д. И. Трайтак. – М. : Просвещение, 1979. – 144 с.

Скиба М. М., Половина И. П. Значение внеурочной и внеклассной работы для экологического образования и воспитания школьников.

В статье уточнено и обобщено значение внеурочной и внеклассной работы для экологического образования и воспитания школьников. Приведены примеры конкретных форм внеурочных занятий, которые способствуют формированию экологической культуры и сознательности школьников.

Ключевые слова: внеурочная и внеклассная работа, формы внеурочной работы, экологическое образование, экологическое воспитание школьников.

СКУВА М. М., ПОЛОВУНА І. П. *The value of extra-curricular work for environmental education and education of pupils.*

This article clarifies and generalizes a part of extra-curricular work for environmental education and education of pupils. An article has examples of specific forms of extra-curricular work that helps to form environmental culture and consciousness of pupils.

Keywords: *extra-curricular work, environmental education, environmental education of pupils.*

Софроній З. В.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНИЙ АНАЛІЗ ВИКОНАВСЬКОГО ОБРАЗУ ХОРОВОГО ТВОРУ

У статті розглянута проблема художньо-образного аналізу виконавського образу хорового твору, розкрито сутність поняття "виконавський образ", запропоновано шляхи його формування у процесі виконавської диригентсько-хорової діяльності студентів ВНЗ.

Ключові слова: *виконавський образ, художньо-образний аналіз, диригентсько-хорова підготовка, майбутній учитель музики.*

Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів музики полягає у врахуванні вищою школою найважливіших вимог сьогодення, що у свою чергу потребує постійного переосмислення й удосконалення методики музично-виконавської підготовки студентів. Особливу трудність для майбутніх учителів музики становить процес оволодіння виконавською диригентсько-хоровою діяльністю, яка ґрунтується на інтеграції змісту психолого-педагогічних і диригентсько-хорових дисциплін. У процесі роботи із дитячими хоровими колективами студенти часто проявляють безпорадність: схильні втрачати контроль за виконавським процесом, не здатні втілювати художній задум у реальне звучання хору тощо. Однією із причин такої хаотичної, некерованої виконавської діяльності є відсутність у студента усвідомлення того, що він хоче надіслати до слухача, і нерозуміння того, як це потрібно робити. У майбутніх учителів музики відсутнє "бачення" виконавського образу хорового твору, так званої уявної моделі виконавських дій. Відтак, актуальності набуває проблема оволодіння навичками художньо-образного аналізу виконавського образу хорового твору у процесі диригентсько-хорової діяльності у ВНЗ.

До проблеми формування у музикантів-інструменталістів уявного образу процесу виконання звертались педагоги-музиканти Л. Баренбойм, Л. Гінзбург, В. Муцмаєр, Т. Маттей, Г. Нейгауз, Г. Прокоф'єв, С. Савшинський. Окремі психологічні аспекти формування виконавського образу розкриті у працях музичних психологів Т. Зеленкової, В. Петухова, Г. Ципіна. У наукових працях з теорії і методики музичного навчання Г. Голика, М. Давидова, Г. Падалки, Д. Юника актуалізується проблема методичного забезпечення формування виконавського образу в